

PREKYBOS MOTERIMIS IR PROSTITUCIJOS AUKŲ REABILITACIJA IR REINTEGRACIJA LIETUVOJE: PADĖTIES ANALIZĖ IR GALIMYBIŲ MODELIAVIMAS

Dr. Jonas Ruškus

Šiaulių universitetas, Specialiosios pedagogikos fakultetas,
Socialines pedagogikos ir psichologijos katedra
P. Višinskio g. 25, LT-5400 Šiauliai
Telefonas 8 215 95 732
Elektroninis paštas j.ruskus@cr.su.lt

Dr. Natalija Mažeikienė

Šiaulių universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Socialinių tyrimų mokslinis centras
Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai
Telefonas 8 215 95 888
Elektroninis paštas n.mazeikiene@cr.su.lt

Pateikta 2005 m. spalio 15 d.

Parengta spausdinti 2005 m. lapkričio 23 d.

Santrauka

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įgyvendindama vyriausybės „Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą“, kasmet skelbia priverstinės prostitucijos aukų socialinės pagalbos ir reintegracijos į visuomenę projektų konkursus. Dar nėra aiškiai žinomos ir apibrėžtos pagalbos kryptys ir priemonės, dar nesukurta daugiau ar mažiau bendra aukų reintegracijos sistema, dar nėra sukurtas efektyvus bendradarbiavimo tinklas tarp įvairaus profilio žinybų ir organizacijų. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras atliko tyrimą, kurio tikslas buvo atskleidžiant jau veikiančios prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų sistemos ypatumus sukurti tokį prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų modelį, kuris numatytų aukoms teikiamų paslaugų turinį ir kryptingumą bei sisteminio paslaugų tinklo kūrimo prielaidas. Taikant kokybinio tyrimo metodologiją, pusiau standartizuoto interviu raštu ir žodžiu bei dokumentų analizės metodus, atlikta padėties analizė remiantis reabilitacijos dalyvių patirtimi, parengtas prekybos moterimis ir prostitucijos aukų individualaus įgalinimo modelis, sukurtas tinklinio reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms modelis.

Pagrindinės sąvokos: prekyba moterimis ir prostitucija, aukų įgalinimas, paslaugų tinklo kūrimas.

Įžanga

Tyrimo problema, tikslas, metodai, imtis

Seksualinis moterų išnaudojimas siekiant pasipelnyti tapo viena iš labiausiai paplitusių organizuoto nusikalstamumo sričių. Daugėja prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos aukų. 2003 m. JAV pateikti duomenys skelbia, kad kiekvienais metais¹ visame pasaulyje parduodama vidutiniškai 8–9 tūkst. žmonių. Jeigu skaičiuotume ne tik aukas, parduodamas į užsienį, bet ir aukas, parduodamas šalies viduje, šis skaičius išaugtų iki 4 milijonų žmonių per metus. Kaip skelbia Jungtinių Tautų Organizacija², Specialusis JTO komitetas priėmė Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, kuris papildė JTO konvenciją, nukreiptą prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Protokolo 3 straipsnyje pateikiamas prekybos žmonėmis

¹ http://www.acf.hhs.gov/trafficking/about/fact_human.html

² Draft report on the consequences of the sex industry in the European Union (2004 January (<http://action.web.ca/home/caw/attach/ErikssonDraftReportJan2004.pdf>))

apibrėžimas, kurio pirmame punkte suformuluota: prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, pervedimą, perdavimą, slėpimą arba priėmimą naudojant gąsdinimus, jėgą arba kitas prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia arba pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu, arba duodant, gaunant mokesť arba kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, nuo kurio priklausomas kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ir kitokį seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ir paslaugas, vergiją arba į vergiją panašią veiklą arba organų pašalinimą. Panašius prekybos žmonėmis apibrėžimus suformulavo ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija¹, taip pat Tarptautinė migracijos organizacija². Lietuva pripažįsta JTO prekybos žmonėmis apibrėžimą, o 2003 m. įsigaliojusiame Baudžiamojo kodekso 147 straipsnyje prekybą žmonėmis apibrėžia kaip asmens pardavimą, pirkimą arba kitokį perleidimą arba įgijimą siekiant gauti turtinės arba kitokios asmeninės naudos. Kasmet pasaulyje nuo 6–8 tūkst. vyrų³, moterų ir vaikų išvežama į kitas valstybes siekiant parduoti ir pasipelninti. Kituose dokumentuose nurodomi dar didesni skaičiai⁴. Europoje prekyba žmonėmis daugiausia susijusi su seksualiniu išnaudojimu. Europolo duomenimis (Bazilevas, Žekonis, 2003), Europos šalyse kasmet nuo prekybos žmonėmis nukenčia apie 120 tūkst. moterų ir vaikų. Lietuva taip pat tapo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos tinklo dalimi. Lietuva tarptautiniuose dokumentuose, konferencijose minima kaip aukų kilmės šalis. Tikslų duomenų apie prekybos moterimis aukų skaičių Lietuvoje nėra. Europolo duomenimis (Sipavičienė, 2004), iš trijų Baltijos šalių kasmet išvežama arba savo noru dirbti prostitutėmis išvažiuoja apie 3000 moterų, iš jų apie 1200 iš Lietuvos. Kituose šaltiniuose minimi panašūs skaičiai: teigiama, kad užsienio šalyse kasmet atsiduria daugiau kaip 1000 (Lehti, 2003) arba daugiau kaip 2000⁵ prekybos žmonėmis aukų, kilusių iš Lietuvos. Nors tarptautiniuose dokumentuose, remiantis TMO informacija, Lietuva dažniausiai minima kaip aukų kilmės šalis⁶, tačiau yra šaltinių, įvardijančių Lietuvą tranzito tarp Rytų ir Vidurio Europos valstybių šalimi⁷. VRM duomenimis, nuo 2000 metų yra oficialiai užfiksuotos 52 prekybos žmonėmis aukos. Kiti šaltiniai nurodo mažesnius skaičius⁸. Lietuvoje nėra renkami oficialūs statistikos duomenys apie prostitucijos reiškinio paplitimą. Organizacijų, dirbančių su prostitucijos ir prekybos žmonėmis vertinimu (Sipavičienė, 2004), statistikos departamento turimi duomenys nusikalstamumo srityje neatspindi egzistuojančių problemų. Tikslus prostitučių Lietuvoje skaičius nežinomas. Manoma, kad Lietuvoje prostitučių yra nuo 3 tūkst. iki 10 tūkst. (Lehti, 2003), iš kurių nuo 500 iki 3000 yra atvykusios iš gretimų šalių.

Lietuva vykdo kompleksinę Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą, pagal kurią finansuojami nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių projektai, skirti socialinei pagalbai prekybos žmonėmis aukoms, jų reintegracijai į visuomenę, taip pat prevenciniam bei šviečiamajam darbui. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija kasmet skelbia priverstinės prostitucijos aukų socialinės pagalbos ir reintegracijos į visuomenę projektų konkursus, kurių tikslas yra paremti valstybės ir savivaldybių įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų priverstinės prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų socialinės pagalbos ir reintegracijos į visuomenę projektus. Iš viso per 2002–2004 metus finansuoti 28 tokie projektai. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2003 m. pagalbą gavo daugiau kaip 200 prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų. Lietuvoje 2004 metų rugpjūčio mėn. veikė apie 25 nevyriausybines organizacijos, teikiančios arba pasirengusios teikti pagalbą nuo prostitucijos ir prekybos žmonėmis nukentėjusiems asmenims.

Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai užsakius atliko tyrimą, kurio **objektas** yra reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms sistema. Tyrimo **dalyką** galima nusakyti kaip reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms kryptingumą ir turinį. Tyrimo objektas apibrėžtas keliais probleminiais klausimais: žinant tai, kad kiekviena socialinė veikla, pavyzdžiui, socialinio darbo metodai arba pokyčių sistemoje organizavimas, reikalauja aiškios teoriškai apibrėžtos krypties, kyla klausimas, koku teoriniu pagrindu vertinti prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegracijos sistemą, kaip teoriškai pagrįsti galimą sistemos pokyčių kryptingumą? Kokie yra jau vykdomų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos re-

¹ <http://www.osce.org/attf/index.php3?sc=Definition>

² IOM General Information Folder, 2003, cituota iš Sipavičienė A. Ats. Red. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. – Vilnius: Mokslo aidai, 2004.

³ Trafficking in Persons Report. Released by the Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons. June 14, 2004.

⁴ Pavyzdžiui, Assessment of U.S. Activities to Combat Trafficking in Persons (June 2004) teigiama, kad per metus pasaulyje siekiant seksualiai išnaudoti į kitas šalis išvežama 8–9 tūkst. žmonių.

⁵ International Organization for Migration Press Briefing Notes, 26 October 2001.

⁶ Human Rights Report on Trafficking in Persons Especially Women and Children. A Country-by-Country Report on a Contemporary Form of Slavery. Second Edition 2002. The Paul H. Nitze School of Advanced International Studies. John Hopkins University.

⁷ Trafficking in Persons Report. Released by the Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons. June 14, 2004.

⁸ www.nplc.lt/aukos (žiūrėta 2004-09-15).

miamų prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacijos ir reintegracijos projektų laimėjimai ir prašumai bei silpnybės ir trūkumai? Kokie veiksniai lemia sėkmingą, o kokie veiksniai riboja aukų įsiliejimą į reabilitacinių paslaugų sistemą? Kaip toliau plėtoti prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugas siekiant jų didesnio veiksmingumo? Koku būdu toliau plėtoti prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų sistemą, kad būtų pasiektas geresnis visų sistemos grandžių veiksmingą funkcionavimą? **Tyrimu siekiama** atskleidžiant jau veikiančios prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų sistemos ypatumus, sukurti tokį prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų modelį, kuris numatytų aukoms teikiamų paslaugų turinį ir kryptingumą bei sisteminio paslaugų tinklo kūrimo prielaidas. Esant tokiam tikslui, įgyvendinti šie **tyrimo uždaviniai**: reintegracijos ir reabilitacijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms socialinio ir institucinio organizacinio konteksto įvertinimas; jau vykdomų reintegracijos ir reabilitacijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms projektų patirties analizė; paslaugų plėtros strategijos pagrindimas atsižvelgiant į conceptualius teorinius ir praktinius veiklos kriterijus; paslaugų tinklo plėtros strategijos kūrimas atsižvelgiant į poreikį kompleksiskai teikti reabilitacijos ir reintegracijos paslaugas.

Inicijuodami pirmuosius tiriamuosius žingsnius, tyrėjai sprendė tam tikrą savitą socialiniams tyrimams būdingą metodologinę dilemą. Aptarti galimi ir tikėtina efektyviausi **tyrimo metodai**, svars toma, kaip ieškoti atsakymo į iškeltus klausimus. Jau po pirmųjų interviu su pagalbos priverstinės prostitucijos aukoms projektų vykdytojais paaiškėjo, kad jų veikla, o kartu ir aukų reabilitavimas sunkiai nusakomi skaičiais: mažai respondentų, mažai ir dokumentuotų konkrečių skaitmeninių veiklos rodiklių, aukų skaičius sunkiai apibrėžiamas. Pasirinktas kokybinio tipo duomenų rinkimas. Kokybinė socialinio tyrimo metodologija reiškia tai, kad gyvenimo tikrovė tiriama ne ją matuojant, kaip kiekybinuose tyrimuose, o įsijaučiant į ją, ją suprantant (Denzin, Lincoln, 1998). Jau pirmieji interviu su paslaugų teikėjais parodė, kad vertinant paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms kokybę, neįmanoma vertinti efektyvumo (tai tradiciškai būna kiekybinio tyrimo tikslas). Žmogaus asmenybės ir jo socialinės padėties pokyčiai tokiuose (aukų reabilitacijos) kontekstuose sunkiai apčiuopiami ir nematuojami.

Kaip ir kiekvienas tyrimas, taip ir šis pareikalavo iš anksto apsibrėžti diagnostines kryptis. Diagnostinės kryptys, nurodančios probleminius nagrinėjamo reiškinio ruožus, apsibrėžtos dviem vienas kitą papildančiais būdais. Vienas būdas, dar vadinamas konformaciniu, kai teoriškai, remiantis išankstine medžiaga, sisteminamas tyrimo objektas, apibrėžiamos diagnostinės sritys, nukreipiamos tyrėjų pastangos pirmuose duomenų rinkimo etapuose. Tuo tikslu buvo išanalizuota ir pasiremta Europos specialistų rekomendacijomis (Крѣгер, Малкоч, Хайде, 2004). Kitas, eksploracinis, būdas buvo įsiklausius į aukų reintegracijos praktiką bei patirtį Lietuvoje apsibrėžti praktikos „diktuojamas“ diagnostines sritys.

Taikytas atvirojo tipo interviu metodas. Su visais reabilitacinių paslaugų teikėjais ir kitais dalyviais praveisti pokalbiai, kurių metu išryškėdavo reabilitacijos problemos ir galimybės, atskleidžiami faktai ir jų interpretacijos, diskutuojama ir apie konkrečias paslaugas, ir apie pačią paslaugų sistemą. Siekiant surinkti statistikos duomenis apie paslaugų nukentėjusiems nuo prostitucijos ir prekybos žmonėmis sąnaudas ir nomenklatūrą, dešimčiai organizacijų, gavusių SADM finansavimą 2003 ir 2004 metais, išplatintas apklausos lapas. Domėtasi ir laikiname būste (stacionare, laikinajame būste), ir bendruomenėse (ne stacionare, laikinajame būste) teikiamomis paslaugomis. Tyrimo metu surinkti išsamesni duomenys apie 90 nukentėjusiųjų, kurioms dešimtyje minėtų įstaigų ir organizacijų suteikta pagalba. Lygiagrečiai atlikta dokumentų analizė. Analizuotas SADM finansuotų projektų ataskaitų turinys. Pasirinktas aprašomojo pobūdžio duomenų pateikimo būdas (Linde, 1986, Goodley et al., 2004, Lieblich et al., 1998, Merkys, Ruškus, Juodraitis, 2002).

Tyrimas „Reabilitacijos įstaigų teikiamų socialinių paslaugų poreikio ir pasiūlos, paslaugos savikainos bei jos efektyvumo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos aukoms nustatymas“ pradėtas vykdyti 2004 m. gegužės 6 d., baigtas – 2004 m. lapkričio 29 d. Vykdydama projektą, tyrėjų grupė aplankė (kai kurias po kelis kartus) 12 reabilitacijos projektų vykdytojų (daugiausia nevyriausybinų organizacijų), teikiančių socialinę, medicininę, psichologinę ir kitą pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis ir bendravo su šių organizacijų atstovais: Dingusių žmonių šeimų paramos centras (Vilnius); Lietuvos *Caritas* (Kaunas); Anykščių bendruomenės centras; Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras; Mažeikių r. socialinių paslaugų tarnyba; Kauno apskrities moterų krizių centras; Alytaus m. moterų krizių centras; Vilniaus arkivyskupijos *Caritas* Motinos ir vaiko globos namai; Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras; Moterų informacijos centras (Vilnius); Vilniaus m. motinos ir vaiko pensionas; Vilniaus moterų namai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nukentėjusių asmenų ir socialinės rizikos grupių skyrius; Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo departamento Tarpžinybinės darbo grupė, koordinuojanti prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos įgyvendinimą; Šiaulių miesto Vyriausiasis poli-

cijos komisariatas; VšĮ Socialinės atsakomybės centras; Šiaulių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba, Klaipėdos miesto Socialinės paramos skyrius.

Teorinis tyrimo pagrindimas

Duomenims rinkti ir analizuoti pasitelktos dvi, socialinio konstravimo ir įgalinimo, socialinės rizikos grupių analizės tradicijos. Socialinio konstravimo teorija teigia, kad socialinis pasaulis yra pažiūrų, nuomonių, nuostatų, įsitikinimų visuma, kurioje skirtingos nuostatos ir pažiūros nuolat konkuruoja, vyksta jų derinimas. Prekyba žmonėmis, ypač prostitucija, yra būtent toks reiškinys, kai susikerta nevienodi žmonių grupių įsitikinimai, aiškinimai, stereotipai. Prostitucijos stereotipai yra labai neigiami tam tikrose socialinėse grupėse, tačiau yra kitų socialinių grupių, kurios moteris, įtrauktas į prostituciją, vertina ne smerkiančiai ar kaltinančiai, o kaip tam tikrų aplinkybių aukas, vadinasi, vertas dėmesio, rūpesčio, pagalbos. Socialinio konstravimo idėja šio tyrimo kontekste svarbi mažiausiai dviem aspektais. Viena, reabilitacijos ir reintegracijos sistema skirtingų institucijų, žinybų, organizacijų atstovų nuomonių, įsitikinimų, nuostatų visuma; vadinasi, tiriant reintegracijos ir reabilitacijos sistemą, svarbiausia įsiklausyti į skirtingų dalyvių nuomones, atskleisti jų prieštaravimus, panašumus, konfrontacijas, susitarimus, nustatyti, kurios grupės nuostatos, pažiūros, stereotipai vyrauja sistemoje, o kurių nuomonės ignoruojamos, netgi slopinamos. Antra, jeigu prostitucija, kaip reiškinys, vertinama skirtingai, vadinasi, pati moteris, įtraukta į prostitucijos tinklą, gali būti vertintina dvejopai. Reintegracijos ir reabilitacijos sistemoje yra keletas grandžių, kurios tokias moteris vertina skirtingai. Vieni pabrėžia prostitucija besiverčiančias moteris kaip savarankiškai šiai veiklai apsisprendusias ir savanoriškai dirbančias; kiti jas vertina kaip viktimizuojančios aplinkos ir smurto aukas. Akivaizdu, kad vienoje sistemoje egzistuojant šioms dviem skirtingoms, viena kitai prieštaraujančioms aukos koncepcijoms, institucijų, žinybų, organizacijų santykiai sistemoje tampa latentiskais, užslėptais arba aiškiai išreikšti konfliktiskais. Nesant susitarimo, kaip vertinti auką, atskiros sistemos grandys veikia nesiderindamos viena su kita, skirtingomis kryptimis.

Asmens įgalinimo teorija jau sėkmingai taikoma Vakarų šalyse plėtojant ir struktūrinant pagalbą socialinės atskirties grupei priklausantiems asmenims (Norman, 2000). Ši teorija suteikia teorinius pagrindus socialinei ir edukacinei pagalbai, nukreiptai į tuos, kurie atsidūrė labai sudėtingose gyvenimiškose situacijose, dažnai neberanda jėgų įveikti tas situacijas, tapti savarankiškesniais. Socialinio darbo ir ugdymo praktika, grįsta įgalinimo teorija, plėtojama siekiant padėti šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką (Gardinier, 1996), žmonėms, linkusiems į savižudybę, bei tiems, kurie patiria lyties identifikacijos ir amžiaus krizes (Norman, 2000), taip pat ir prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms (Guillemaut, 2003). Asmens įgalinimas reiškia, kad žmogus, nebegalintis, nepajėgiantis pakeisti, pagerinti savo padėtį, kam nors konkrečiais veiksmais padedant (tarpininkaujant) išplėtoja savyje gebėjimą pradėti vis labiau kontroliuoti, valdyti savo psichinę ir socialinę tikrovę. Svarbiausia mintis yra ta, kad įgalinimu siekiama asmens savarankiškumo (gebėjimo valdyti padėtį, ugdyti savo kompetencijas ir pan.) pasitelkiant aplinkoje esančius išteklius (Stakles, 1990).

Reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų misijos prieštaravimas ir neapibrėžtumas

Prostitucijos vertinimų įvairovė. Atliekant tyrimą nustatyta, kad prostitucijos reiškinį visuomenė ir specialistai vertina nevienareikšmiškai. Teisėsaugos atstovų kalbose galima dažnai išgirsti, kad prostitucija užsiimančios moterys pačios savarankiškai pasirinko šį gyvenimo kelią, be to, kartais netgi teigiama, kad tokį jų pasirinkimą lėmė biologinės ir įgimtos psichologinės priežastys, nulėmusios jų pernelyg išreikštus seksualinius poreikius. Tokiu atveju aukos apibrėžiamos per jų individualius psichologinius ypatumus: pabrėžiamas jų elgesio ir mąstysenos skirtingumas nuo visuomenėje priimtų normų, marginališkumas. Yra ir kita visuomenės bei specialistų nuomonė, kad moterys nebuvo savarankiškos pasirinkdamos, kad buvo kitų priežasčių, pastūmėjusių jas į prostituciją. Tai – skurdas, žemas išsilavinimas, prievarta, gyvenimiškųjų įgūdžių bei bendrųjų gebėjimų stoka, nedarbas ir pan. Šis ekologinis požiūris moteris, užsiimančias prostitucija, vertina kaip tam tikras aplinkybių aukas: moterys tiesiog neturėjo kito pasirinkimo, todėl neturėdamos psichinės tvirtybės, socialinės paramos, pakankamo išsilavinimo ir darbo lengvai pasiduoda prekiautojų žmonėmis vilionėmis ir vėliau priima išnaudotojišką egzistenciją kaip natūralią. Dėl modernaus feministinio diskurso įtakos prostitucija vertinama pagal antrąjį minėtąjį požiūrį, t. y. prostitucija matoma kaip tiesioginės arba netiesioginės prievartos moterų atžvilgiu forma. Prievarta pasireiškia įvairiomis formomis: nuo netiesioginės dėl skurdo, emocinės depriacijos, vertybių bei lytiškumo ugdymo nesėkmių vaikystėje iki fizinio pagrobimo ir pardavimo atimant

bet kokias teises. Radikalojo ir liberaliojo feminizmo atstovės prostituciją vertina ir kaip verslo santykius, ir kaip visų moterų žeminimo veiklą. Diskutuojama, ar prostitutės yra aukos, ar priešingai, į jas reikėtų žiūrėti kaip į laisvus asmenis, siekiančius savo ekonominio intereso (Bromberg, 1998).

Skirtingi požiūriai nulemia ir skirtingus kovos su prostitucija ir pagalbos moterims aukoms būdus. Pirmasis požiūris, atspindintis daugiau tradicinį ir vyriškąjį prostitucijos vertinimą ir nurodantis individualias ontologines prostitucijos priežastis, pagrindine pagalbos moterims, užsiimančiomis prostitucija, priemone laiko prostitucijos įteisinimą. Antrasis požiūris, atspindintis daugiau feministinį prostitucijos vertinimą ir nurodantis socialines prostitucijos priežastis, pagrindine pagalbos moterims, užsiimančioms prostitucija, priemone laiko besąlyginį moterų priėmimą, socialinę bei edukacinę pagalbą. Pirmasis požiūris tradiciškai labiau būdingas socialinės tvarkos institucijų atstovams, antrasis – socialinės apsaugos ir ugdymo institucijų atstovams.

Praktikoje beįsitvirtinančios prekybos moterimis ir prostitucijos aukos sampratos. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos praktikoje egzistuoja bent kelios skirtingos aukos sampratos. Aukos sampratos aspektas reiškia tai, kad skirtingos grupės išskiria skirtingas aukos savybes, jas pabrėžia ir atitinkamai kreipia savo reintegracijos pastangas. Vieni prekybos žmonėmis ir prostitucijos auką apibrėžia pirmiausia kaip psichologinio ir fizinio smurto auką. Tokiose organizacijose daugiausia dėmesio skiriama moterų psichologinei, psichiatrinei pagalbai, psichiniam ir fiziniam saugumui. Organizacijos orientuojasi ne tik į prekybos žmonėmis, o į visas aukas, kurios patiria vienokį arba kitokį smurtą. Tokių organizacijų pranašumas yra tas, kad prostitucijos aukos nėra išskiriamos iš kitų aukų, taip išvengiama stigmatizacijos, todėl lengviau atgaunamos fizinės bei psichinės jėgos. Tokio požiūrio trūkumas tas, kad prostitucijos auka dažniausiai iki patekdama į prostitucijos tinklą neturėjo reikiamų socialinių įgūdžių, tinkamo pasirengimo savarankiškai gyventi (vertybių, mokymosi ir darbo įgūdžių ir pan.). Dėl to organizacijose, kuriose prostitucijos aukos vertinamos kaip smurto aukos, atsitinka taip, kad moterys vėl grįžta į prostitucijos tinklus, nes reabilitacinių paslaugų struktūroje nebuvo specialių priemonių, nukreiptų į pasirengimą integruotis į normalius socialinius tinklus.

Kitas požiūris nurodo kitokias tapimo auka priežastis ir atitinkamai kreipia reintegracijos pagalbą. Manoma, kad prekybos moterimis ir prostitucijos aukos augo ypač sudėtingomis sąlygomis: materialinio skurdo ir pedagoginio apleistumo aplinkoje, segreguotose institucijose. Dėl to nesusiformavo tinkami socialiniai įgūdžiai, buvo suformuotas iškreiptas lyčių vaidmenų supratimas, neįtvirtintos darbo bei šeimos vertybės, išugdytas ekonominis bejėgiškumas. Organizacijos, besiremiančios šia prekybos žmonėmis aukos koncepcija, savo veiklą kreipia į bendravimą su auka buityje, socialinių įgūdžių, atsakomybės jausmo ugdymą, naujų vyrų ir moterų santykių kūrimą ir pan. Tokio tipo organizacijos atlieka prevencinę veiklą rajonuose, internatinio tipo įstaigose. Šis požiūris atskleidžia priverstinės prostitucijos reiškinio gilią socialines prostitucijos šaknis, orientuojasi į ilgalaikį, kelerius metus, nors ir brangiai kainuojantį, tačiau veiksmingą reintegracijos procesą.

Kitos organizacijos yra perėmusios užsienyje paplitusį požiūrį, kad priverstinė prostitucija yra nesėkminga darbo migracijos forma. Šiuo atveju auka vertinama kaip moteris, kuri, norėdama pagerinti savo ekonominę padėtį, siekė darbo užsienyje ir dėl nepakankamų teisinių žinių, išprusimo bei negebėjimo atpažinti apgaulės, pateko į prekeivių žmonėmis pinkles. Pagal šią aukos sampratą aukos reabilitacijos ir reintegracija pirmiausia yra jos gražinimas iš užsienio, jos dokumentų sutvarkymas, sveikatos ir socialinių ryšių atkūrimas, teisinio išprusimo bei kompetencijų atpažinimo ugdymas. Reintegracija čia numato palankesnių sąlygų darbo migracijai sukūrimą. Kitaip tariant, siekiama, kad iš užsienio grįžtanti auka kurtų savo teisinį statusą ir gebėtų susirasti Lietuvoje arba užsienyje legalų darbą.

Lietuva – aukų kilmės šalis. Manoma, kad yra mažiausiai kelios pagrindinės priežastys, kurios lemia tai, kad nemažai merginų tampa prekeivių žmonėmis taikiniu. Lietuvoje pasireiškiantis ekonominis, politinis, kultūrinis administracinio centro ir provincijos atotrūkis sukūrė tam tikras teritorijas, kuriose daug žmonių tapo bedarbiais ir pradėjo skursti. Jauni žmonės, matydami, kad jie yra jau antra bedarbių karta ir nebematydami ekonominio, kultūrinio gyvenimo rajone perspektyvos, ieško bet kokio darbo. Visuomenėje yra daug stereotipų, kad užsienyje galima gerai uždirbti. Ekonominį skurdą dažnai lydi ir kultūrinis skurdas. Ekonominis ir kultūrinis skurdas sukuria nepalankias terpes darbo ir šeimos vertybėms perimti, todėl jaunimas tampa labai priklausomas nuo išorinių, dažnai nepalankių įtakų. G. Navaičio (2004) atlikta apklausa rodo, kad net ketvirtadalis Lietuvos merginų potencialiai yra pasirengusios atsiradus galimybei išvykti dirbti prostitutėmis tikėdamos, kad gerai uždirbs, nemanydamos, kad tai turės neigiamų padarinių jų vėlesniam gyvenimui. Panašūs procesai vyksta ir kitose periferinėse visuomenės dalyse – internatuose. Nuo tarybinių laikų Lietuvoje išliko segreguota vaikų ugdymo ir globos sistema, kuri buvo specifinės šeimos ir vaiko politikos atspindys. Vaikai, nebepriziūrimi tėvų, apgyvendinami institucinėse segreguotose įstaigose. Tai neišvengiamai turi įtakos jų nesėkmingai socializacijai. Lietuvoje skaičiuojama net apie 14 tūkst. vaikų, augančių tokiose įstaigose (Pūras, 2004). Periferinės geografinės teritorijos bei segreguotos ugdymo ir globos įstaigos tampa dėkingu prekeivių žmonėmis veikimo arealu.

Lyčių nelygybė kaip visuomenėje dar nesuvokta problema. Prostitucijos aukų reintegracija priklauso ir nuo to, kaip visuomenėje suvokiami ir kuriami lyčių tarpusavio santykiai, darbo pasidalijimas pagal lytis. Lietuvoje pasireiškia nepakankamas lyčių lygybės klausimo integravimas į ugdymo turinį, lyčių socializacija orientuojama į tradicinius vyrų ir moterų vaidmenų pasiskirstymus, kai berniukai ir vyrai yra vis dar orientuojami į jėgos, karjeros ir ekonominio aktyvumo modelį, o mergaitės ir moterys – į ekonominio profesinio pasyvumo modelį (Merkys ir kt., 2001). Dėl tokių diskriminuojančių stereotipų ir nuostatų vyrai laiko moteris vartojimo objektu, o dėl išugdyto ekonominio bejėgiškumo ir psichologinio pažeidžiamumo moteris tampa auka. Tokios moteris diskriminuojančios nuostatos „persikelia“ ir į prostitucijos aukų reintegracijos sistemos dalyvius.

Socialiniai teisiniai prieštaravimai dėl prostitucijos nelegalumo. Lietuvoje prostitucija yra nelegali, baudžiama pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnius¹. Tai sukuria nevienareikšmę socialinę padėtį. Moterys, užsiimančios prostitucija, yra kriminalizuojamos, kitaip tariant, jos baudžiamos dėl nelegalios veiklos. Dėl nelegalios ir dar daugiau, stigmatizuotos, veiklos jos yra marginalizuojamos, t. y. atsiduria už normalios visuomenės ribų. Asmenų, įtrauktų į prostituciją, kriminalizavimas pirmiausia paliečia teisėsaugos, policijos atstovus, kurie, prižiūrėdami įstatymų vykdymą, atlieka baudžiamąją funkciją. Prostitucijos kriminalizavimas įveda aiškią takoskyrą tarp prekybos žmonėmis ir prostitucijos teisinio tyrimo bei moterų reabilitacijos bei reintegracijos sistemos. Teisėtvarkos ir reabilitacijos sritys dubliuojasi: socialinis darbas vyksta tuo pačiu metu, kai vyksta ikiteisminis tyrimas arba teismas dėl prekybos žmonėmis. Kartais policijos darbuotojai atlieka reabilitacijai priešingą funkciją. Prostitucijos nelegalumas sukuria policininkų baudžiamąjį požiūrį į prostitucijos reiškinį bei į savo arba ne savo noru į prostituciją įtrauktus asmenis. Žinant policijos siekius humanizuoti policijos institutą, baudžiamasis elgesys su prostitucijos aukomis sukuria policijos vaidmens prieštarumą. Socialinės sistemos požiūriu ši padėtis sukuria taip pat prieštaringą ir neapibrėžtą tikrovę. Socialinė sistema pagal savo prigimtį ir misiją turi įsiterpti į žmonių krizines situacijas ir padėti jiems grįžti į normalų gyvenimą.

Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegracijos paslaugų situacijos analizės apibendrinimas

Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegracijos praktikos analizei apibendrinti pasitelkta SSGG matrica, leidžianti koncentruotai pateikti visuminį reiškinio vaizdą. Tyrimo duomenys išsamiai pateikti publikuotoje tyrimo ataskaitoje (Ruškus, Mažeikienė, Balčiūnas, Blinstrubas, 2005). SSGG matrica atskleidžia tai, kad prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegravimas negali būti susiaurintas tik į paslaugų teikimą; reintegracija yra kompleksinis reiškinys, sistema.

Trūkumai:

- Nepalankus potencialių reintegracijos sistemos dalyvių (policijos, savivaldybių administracijos, socialinių darbuotojų etc) požiūris į aukas, jų reintegracijos aktualumą ir perspektyvumą.
- Projektų sąlygose numatytas paslaugų kompleksiskumas formuoja paslaugų teikėjų ydingą praktiką imtis visų įmanomų prevencijos ir reintegracijos veiklų tam neturint reikiamų išteklių bei kompetencijos; dėl to atsiranda paslaugų imitavimo požymių; kartais paslaugų teikėjai pasirenka, kad pateisintų projektui skirtas lėšas, lengvesnį prevencijos, o ne aukų paieškos ir įtraukimo į reintegracijos sistemą kelią.
- Įvykdytų projektų kokybė nėra vertinama pagal tai, kaip atitinka paraiškoje numatytas aukų, kurioms bus suteikiamos reintegracijos paslaugos, skaičius su tikroju įgyvendinant projektą reintegruotų aukų skaičiumi.
- Projektų vykdytojų, daugiausia NVO, bendradarbiavimas nėra paremtas tinklinės organizacijos koncepcija.
- Skirtingų žinybų, ypač NVO, bendradarbiavimas policijos ir savivaldybės yra daugiau atsiktinio ir vienetinio (atskirų atvejų) pobūdžio.
- Aukų pateikimas į reintegracijos sistemą yra problemiškas dėl nepakankamo bendradarbiavimo paslaugų teikimo sistemos dalyvių ir policijos bei tarptautinių organizacijų; dėl nepakankamo informavimo visuomenėje apie paslaugas. Nėra informacijos apie paslaugas, kur galėtų kreiptis auka.
- Nėra vientisos visos reintegracijos paslaugas vienijančios mokymų, kvalifikacijos kėlimo, dalijimosi patirtimi ir naujovėmis sistemos.

¹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, 182⁽¹⁾ straipsnis. Vertimasis prostitucija. Vertimasis prostitucija užtraukia baudą nuo trijų šimtų iki penkių šimtų litų. Tokie patys veiksmai, padaryti asmens, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytą pažeidimą, užtraukia baudą nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų arba administracinį areštą iki trisdešimties parų. *Straipsnio pakeitimai: Nr. I-1691, 1987.06.09, Žin., 1987, Nr.17-189. Nr. I-2589, 1992.05.26, Žin., 1992, Nr.21-610. Nr. I-545, 1994.07.18, Žin., 1994, Nr.58-1132.*

- Nėra aiškiai apibrėžtos skirtingų žinybų ir organizacijų atsakomybės ir funkcijos, nėra numatyto žinybinio veiksmų plano, kaip ir su kuo susisiekti kilus konkrečiai problemai.
- Nėra informacinės aukų „lydėjimo“ sistemos, t. y. nėra informacijos rinkimo, kaupimo, dalijimosi informacija apie aukas ir jų perėjimą iš vienos reintegracijos organizacijos į kitą tvarkos.
- Nepakankamai išnaudota regionų ir rajonų savivaldybėse esančios socialines paslaugas teikiančios struktūros ir žmogiškieji išteklių; savivaldybės praktiškai neprisideda prie aukų reabilitavimo ir reintegravimo.
- Paslaugų, teikiančių reintegracijos paslaugas, pasiskirstymas Lietuvos teritorijoje yra netolygus. Tai sukuria reintegracijos paslaugų teritorines „baltas dėmes“.
- Paslaugų finansavimo netolygumas, kai organizacijos teikia paraiškas kas vieneri metai, tačiau gavus finansavimą apmokama veikla iš tikrųjų tik 8 mėnesius. Taip sukuriama finansinis netolygumas ir neužtikrintumas.
- Policija dar nėra struktūriškai pasirengusi spręsti prekybos žmonėmis aukų reintegracijos klausimo: nėra sudaryti atskirų padaliniai prekybos žmonėmis problemoms spręsti, panašios paskirties struktūrose mažai moterų, be to, mažai specialiai darbui su aukomis parengtų žmonių.
- Projektų administravimo išlaidos, palyginti su reintegracijos paslaugomis, yra pernelyg didelės, kartais siekiančios iki 46 proc.
- Tikslų ir sustruktūrinių reikalavimų finansinėms ataskaitoms nebuvimas lėmė tai, kad dalies projektų vykdytojų finansinės ataskaitos atliktos nekompetentingai.

Stiprybės:

- Lietuvoje jau susiformavo reintegracijos SADM remiamų projektų praktika.
 - Dažniausiai projektus vykdo NVO, kurių specifika (neturėjimas neigiamų stereotipų, aukos asmens ir padėties supratimas, nuolatinis buvimas „šalia aukos“, konfidencialumas ir pan.) leidžia jiems sėkmingai vykdyti reintegracijos paslaugas.
 - Yra labai stiprių organizacijų (pavyzdžiui, Lietuvos *Caritas* Kaune, Dingusių žmonių šeimų paramos centras ir kt.), kurios turi sukaupusios didelę ir praktinę aukų reintegracijos patirtį ir dėl to turinčios išteklių skleisti patirtį kitiems reintegracijos dalyviams, kurti tinklines struktūras.
 - Yra aukų reintegracijos procese dalyvaujančių organizacijų (TMO, MIC), kurios turi didelę ir praktinę patirtį organizuoti ir plėtoti tarpinstitucinius ryšius, bendradarbiavimo tinklus, vykdyti bendrus specialistų mokymus.
 - Yra pavyzdžių (Vilniaus m. motinos ir vaiko pensiono), kad ir valstybinės organizacijos, savivaldybės gali teikti aukštos kokybės paslaugas, artimas NVO principams ir savitumams.
- Yra besimezgančio tarpžinybinio/organizacinio tinklo užuomazgų; reintegracijos dalyviai patyrė naudą bendradarbiaudami su skirtingų vaidmenų ir funkcijų žinybomis/organizacijomis.

Grėsmės:

- Prekybos žmonėmis ir aukų reintegracijos problemos sprendimo žinybinis suskaidymas ir aukščiausiu (ministerijų), ir žemesniu (konkrečių institucijų) lygiais gali lemti tai, kad nebus išgelvota problemos esmė ir kompleksiskumas, toliau problema bus sprendžiama segmentiškai, vadinas, nekokybiškai.
- Švietimo politikoje ir ugdymo turinio formavimo lygmenimis mažai atspindi tam tikrų visuomenės grupių (ir moterų) socialinės atskirties problematika; specialistų (pavyzdžiui, socialinių pedagogų, viešųjų administratorių ir pan.) rengimo turinyje nėra pabrėžtas žinių apie socialinių problemų kilmę aspektas, neformuojami socialinių problemų (pavyzdžiui, socialinės integracijos) sprendimų gebėjimai, mažai formuojamos antidiskriminacinės, socialinio jautrumo nuostatos.
- Lietuvai tapus ES nare, dėl sienų kontrolės sušvelnėjimo tikėtina didelė darbo migracija į užsienį, kartu ir iš viktimizuojančių aplinkų (skurdžios aplinkos, segreguotų institucijų internatų ir pan.) kilusių merginų lengvesnis išvežimas į užsienį. Tikėtina, kad aukų daugės.

Galimybės:

- Įstojus su ES, gali suaktyvėti bendradarbiavimas su Europos panašiomis organizacijomis, gali užsimegzti geresni ryšiai, atsirasti perėmimo tradicijos.
- Įstojus į ES, padidėja finansinio rėmimo galimybės iš ES fondų prekybos žmonėmis aukų reintegracijos sistemai remti.
- Įstojus į ES, įsitraukus į tarptautines organizacijas ir priėmimus tarptautinius įsipareigojimus (pavyzdžiui, Palermo protokolas), bus inicijuojama daugiau sprendimų (ministerijų ir tarpministerinių) valstybiniu lygmeniu šiai problemai spręsti.
- Lietuvos švietimo ir socialinės apsaugos sistemoje integravus europinį humanistinį vaikų augimo ir ugdymo modelį, tikėtinas perėjimas nuo segreguotos institucinio prie bendruomeninio modelio, kartu sumažėtų viktimizuojančių aplinkų ir potencialių aukų skaičius.

Tyrimo išvados, diskusija ir rekomendacijos. Naujo reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms modelio link

Tyrimo duomenys patvirtino tyrėjų pasirinktą padėties analizės metodologinį kelią, kurio svarbiausias akcentas buvo aukos reintegracijos vidinių (psichinių ir kt.) ir išorinių (socialinių ir kt.) išteklių paieška. Paslaugos turi būti vertinamos kaip sistema, t. y. kaip aiškiai apibrėžta ir visų priimta veiklos misija, kryptingumas bei kaip įvairiapusių organizacinių pastangų vienovė siekiant kuo geriau įgyvendinti tą misiją. Tyrimas parodė, kad aukų įgalinimas turėtų būti tapti reintegracijos paslaugų misija, kryptingumas. Įgalinimas yra adekvačiausia pagalbos prekybos žmonėmis ir prostitucija aukoms koncepcija. Reintegracijos sėkmę gali užtikrinti tik kompleksinis ir valstybiškas požiūris į paslaugų teikimą. Paslaugos neišvengiamai apima daugiau, nei būna priskirta nevyriausybinėms organizacijoms. Ne tik SADM ir nevyriausybinių organizacijų, bet ir policija, teismai, savivaldybės, medicinos įstaigos, darbo rinkos subjektai čia vaidina svarbų vaidmenį. Būtina nukreipti pastangas įgyvendinti subsidiarumo principą kuriant organizacijų partnerystės tinklą.

Įgalinančių reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms link

Tyrimas parodė, kad aukų padėtis yra labai įvairi, unikali. Kiekvienai aukai reikalingas atskiras priėjimas ir individualus pagalbos modelis. Sprendžiant konkrečius pagalbos rėmimo, nukreipimo klausimus, būtinai reikėjo ieškoti daugiau ar mažiau standartizuoto kelio, nes kitaip išlieka didelis pagalbos chaotiškumo ir nepakankamo organizuotumo pavojus. Kita vertus, pagalbą standartizuojant ir vienodinant išlieka pavojus nebeatsižvelgti į atskiros aukos poreikius, unikalią jos padėtį. Tyrėjai turėjo spręsti šią unikalumo ir universalumo dilemą. Reikėjo sukurti tokią pagalbos struktūrą, kuri maksimaliai numatytų ir unikalų situacijų sprendimą, ir neišvengiamą sistemos poreikį įgyti tam tikrą struktūrą. Neišsprendus šios dilemos, t. y. pernelyg nukrypus į vieną arba kitą (unikalumo arba standartizavimo) pusę, sistemingos efektyvios ir veiksmingos pagalbos aukoms idėja ir praktika taptų problemiška, kočia ji ir yra dabar.

Reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų turiniui atleisti pasinaudota dviem esminiais šaltiniais, konkrečioje paslaugų veikloje įprasminta įgalinimo teorija bei apibendrinta paslaugų teikimo patirtimi. 1, 2 ir 3 lentelėse pateiktas trijų pakopų paslaugų modelis, kuriame numatytas paslaugų turinys bei paslaugų efektyvumo (išteklių atpažinimo ir „sužadavimo“) požymiai įgalinimo teorijos požiūriu.

1 lentelė. Būtiniosios pagalbos paslaugų struktūra ir kryptingumas

Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektyvumo požymiai
Pirminė psichologinė pagalba, individualių poreikių įvertinimas ir individualaus įgalinimo plano sudarymas	Pirmasis kontaktas ----- Nustatomi individualūs aukos materialiniai, saugumo, psichiniai, socialiniai poreikiai	Besąlygiškas nusiteikimas empatiškam, pasitikėjimo kupinam, „nekaltinančiam“ susitikimui ----- Naudojamos teoriškai ir praktiškai patikrintos poreikių nustatymo metodikos lygiagrečiai sukuriant besąlyginio priėmimo ir maksimaliai emociškai saugią aplinką
Laikino prieglobsčio suteikimas	Prieglobstis bendruomenėje, apsaugotame bute, globos įstaigoje; moterims, nenorinčioms/negalinčioms keisti gyvenamosios vietos, teikiama dalinė būsto parama	Teikiant šią pagalbą, siekiama aukos įsipareigojimo kitoms, ypač psichologinei/psichiatrinei pagalboms
Kita materialinė pagalba	Dalinė finansinė parama, maistas, higienos priemonės, kiti būtiniausiai daiktai	
Socialinė pagalba	Šeimos/giminystės ryšių išsiaiškinimas ir atkūrimas, socialinio tinklo kūrimas ir pan.	Artimųjų, kaip įgalinimo išteklių, radimas ir parengimas; darbas su artimaisiais destigmatizuojant auką
Medicinos pagalba	Visa būtinoji medicinos pagalba, apimanti ginekologijos, psichinės sveikatos ir kitas paslaugas	Paslaugą teikiančių medikų besąlyginis priėmimas ir destigmatizacijos užtikrinimas
Teisinė pagalba	Pagalba susitvarkant asmens, socialinės paramos ir kt. dokumentus	Maksimali orientacija į konfidencialumą ir destigmatizacija

2 l e n t e l ė . Socialinių psichologinių paslaugų struktūra ir krypingumas

Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektivumo
Socioedukacinė pagalba	Gyvenimiškųjų įgūdžių (biudžeto ir laiko planavimas, gyvenimo ir karjeros planavimas, higienos bendravimo ir motinystės įgūdžių) ugdymas	Savarankiška aukos elgsena konkrečiose gyvenimiškose, buitinėse situacijose (naujų įgūdžių išmokimas ir jų panaudojimo apraiškos)
Psichologinė pagalba	Konsultacijos, orientuotos į naujų gyvenimo prasmų (vertybių) atradimą ir naujų savęs bei aplinkos valdymo (konfliktų sprendimo, sprendimų priėmimo, psichologinės savignyos ir pan.) gebėjimų ugdymą	Daugiau arba mažiau savarankiška aukos elgsena konkrečiose stresinėse santykių situacijose (naujų įgūdžių išmokimas ir jų panaudojimo apraiškos)

3 l e n t e l ė . Edukacinių ir profesinės integracijos paslaugų struktūra ir krypingumas

Paslaugų forma	Paslaugų turinys	Efektivumo požymiai
Sąlygų sudarymas įgyti formalųjį bendrąjį ir/arba profesinį išsilavinimą	Profesinis konsultavimas ir profesinis rengimas mažose heterogeninėse intensyvaus mokymo grupėse užtikrinant lydimąją pagalbą: vaiko priežiūrą mokymosi laikotarpiu, pagalbą atliekant namų užduotis	Motyvacijos apraiškos siekti išsilavinimo, integruotis į darbo rinką, naujų vertybių (darbo) ir savarankiško gyvenimo įgūdžių (mokėjimo planuoti laiką, asmeninį biudžetą) atsiradimas, naujų profesinių kompetencijų įgijimas
Sąlygų sudarymas integruotis į darbo rinką	Pagalba įsidarbinant ir parama darbovietėse	Anonimiškumo aukos praeities atžvilgiu užtikrinimas darbo vietoje ir psichologinis, edukacinis, socialinis palaikymas (pagal aukos prašymą arba susidarius kritinėms situacijoms)

Išgryninus paslaugų turinio koncepciją ir struktūrą, galima jau sukurti aukos apibrėžimą. Būtinios pagalbos paslaugos skiriamos moterims, kuri yra, išeina arba yra ištrūkusi iš prostitucijos tinklo ir veiklos (iš Lietuvos arba grįžusi iš užsienio), yra patyrusi prievartą (apgaulę, pardavimą, psichinį arba fizinį smurtą ir pan.), kuri turi neatidėliotinos būtinios socialinės, psichologinės, medicinos arba teisinės pagalbos poreikius. Socialinės psichologinės pagalbos paslaugos skiriamos moterims, kuri bando arba yra ištrūkusi iš prostitucijos tinklo ir veiklos, yra patyrusi prievartą, kuri būtinios pagalbos metu reiškė bent minimalią motyvaciją keistis, elgėsi bent minimaliai kooperatyviai jai teikiamų paslaugų atžvilgiu ir kuri išreiškia poreikį stiprinti savo savarankiškumą. Edukacinės ir profesinės integracijos pagalbos paslaugos skiriamos moterims, kuri yra ištrūkusi iš prostitucijos tinklo ir veiklos, yra patyrusi prievartą, kuri elgiasi gana savarankiškai buitinėse ir socialinėse situacijose ir išreiškia bent minimalų palaikomosios pagalbos poreikį įsitraukdama į edukacinius ir/arba profesinius tinklus.

Tinklinio reintegracijos paslaugų prekybos moterimis ir prostitucija aukoms modelio link

Tyrimas parodė, kad norint pagerinti prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegracijos paslaugų kokybę, neužtenka dirbti tik su pačiomis aukomis. Būtina visapusiškai matyti problemą – nuo reintegravimo konteksto (lyčių ir prostitucijos stereotipų ir pan.) iki konkretaus paslaugų teikimo. Paslaugos, būtinos aukoms, yra labai įvairios, joms įgyvendinti būtina įvairių žinybų intervencija. Aukos poreikiai yra labai įvairūs, numanantys skirtingų žinybų intervenciją. Tarporganizacinio ir tarpžinybinio bendradarbiavimo tinklas, kitaip tariant, veiksmų koordinavimas, aiškus funkcijų pasidalijimas, komunikacijos valdymas yra aukų reintegracijos kokybės esminė prielaida. Tyrimas parodė, kad reabilitacinių ir reintegracinių paslaugų teikimas reikalauja esminių pokyčių. Organizacijos, teikiančios paslaugas, turi susijungti į tam tikrą sistemą, tinklą. Tinklo struktūra ir principai turėtų būti tokie:

Tarybos įkūrimas. Būtina sukurti tarpžinybinę prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos ir aukų reintegracijos tarybą, į kurią įeitų su reintegracijos problema susijusių ministerijų aukšto rango atstovai. Taryboje ministerijų atstovai turi dalyvauti dėl to, kad užtikrintų tolygų reintegracijos sistemos veikimą, ministerijų lygmeniu suderintų joms pavaldžių žemesnių žinybų ir institucijų tarpusavio veiklą, nustatytų jų vaidmenis, atsakomybes ir funkcijas reintegracijos sistemoje. Čia turi būti atstovaujama visoms suinteresuotoms žinyboms bei organizacijoms, įskaitant ir NVO. Tarybos funkcijos būtų kurti valstybinę prekybos žmonėmis aukų reintegracijos politiką; atstovauti skirtingiems reintegracijos proceso ir paslaugų tinklo interesams; siekiant paslaugų teikimo tinkle skaidrumo, apibrėžti skirtingų institucijų savitus vaidmenis, funkcijas ir atsakomybes sistemoje; apibrėžti reintegracijos viziją ir misiją,

reintegracijos konceptą; prižiūrėti tarporganizacinio/tarpžinybinio reintegracijos paslaugų tinklo veikimą; planuoti reintegracijos biudžetą.

Tarpusavio susipratimo memorandumo parengimas. Taryba, pasitelkdama reintegracijos projektų vykdytojų atstovus kaip konsultantus, turi parengti tarpžinybinio susipratimo memorandumą, kuriame būtų nubrėžta reintegracijos misija, principai, nurodytos bendro veikimo gairės, nukreiptos apibrėžtam tikslui pasiekti. Memorandume turėtų būti apibrėžta reintegracijos sistema, jos tikslai, bendradarbiavimo principai, organizacinių/žinybinių vaidmenys, atsakomybės ir funkcijos; finansavimo principai ir įsipareigojimai, tarpinstitucinio komunikavimo instrukcijų rengimo inicijavimas ir t. t.

Paslaugų tinklo kūrimas, projektų teikimo procedūra. Rekomenduojama neberemti pavienių organizacijų teikiamų projektų, o turimą paramos sumą skirti vieno reintegracijos tinklo kūrimui. Organizacijos būtų kviečiamos dalyvauti būsimame tinkle, būti partnerės. Organizacijos kviečiamos teikti paraiškas dviejų tipų veikloms: tinklo koordinatoriaus ir reintegracijos paslaugų teikėjams. Viena organizacija gali teikti dvi paraiškas: koordinatoriaus ir paslaugų vykdymo. Organizacijos turi apibrėžti savo paslaugų nomenklatūrą, specializaciją, organizacijos pranašumus: patirtį, kompetencijas, materialinius, organizacinius ir žmogiškuosius išteklius, vietinius ir tarptautinius ryšius. Svarbu tai, kad organizacija turėtų daugiau arba mažiau apibrėžtą specializaciją tam, kad organizacijos, susijungusios į tinklą, galėtų sudaryti kompleksinę tinklo paslaugų struktūrą, kitaip tariant, organizacijos papildytų viena kitą. Teikiamų paslaugų kompleksiskumas pasiekiamas ne per vienos organizacijos veiklas, o per organizacijų veiklų papildomumą tinkle. Paslaugų teikimo tinkle kompleksiskumą apibrėžtume kaip organizacijų pasidalijimą įvairiais turimais ištekliais su kitomis organizacijomis. Kompleksiškumo esmė yra ta, kad auka gauna paslaugas toje organizacijoje (-ose), kuri labiausiai pasirengusi tenkinti konkrečios aukos aktualius poreikius. Visos sistemos papildymas leistų pasiekti ypatingą paslaugų lankstumą.

Organizacijų, dalyvausiančių tinkle, atranka. Rekomenduojama, kad organizacijos teiktų paraiškas dalyvauti reabilitacijos ir reintegracijos tinkle, kuriame būtų numatomas organizacijų teikiamų paslaugų tarpusavio papildomumas. Tai reiškia, kad veiklos organizacijose nedubliuoja viena kitos (toje pačioje administracinėje teritorijoje), gali pademonstruoti patirtį vienoje arba kitoje reintegracijos paslaugų srityje. Sričių gali būti įvairių: apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos, socialinio darbo paslaugos, specialistų mokymų organizavimai, tarptautiniai ryšiai su panašiomis organizacijomis, vietos ryšiai su policija, savivaldybėmis, kitomis NVO, organizacijų būrimas į tinklą. Koordinatoriaus vietai užimti turėtų būti keliami mažiausiai du reikalavimai: turėti vadybinio koordinacinio darbo patirties; turėti darbo su socialinės atskirties grupėmis patirties. Paslaugų kompleksiskumas būtų užtikrintas ne vienos organizacijos, o viso paslaugų tinklo lygmeniu.

Tinklo koordinatoriaus funkcijos. Tinklo koordinatoriaus funkcijos būtų užtikrinti tinkamą projektų koordinavimą, tinklo tikslų įgyvendinimą, veiklų priežiūrą, finansinę kontrolę ir partnerių tarpusavio bendravimą. Koordinatorius ne tik organizuotų mokymus, keitimąsi patirtimi bei apskrituosius stalus, bet ir užtikrintų informacijos apie auką rinkimo koordinavimą, duomenų bazės kūrimą. Koordinatorius koordinuodamas aukos „reintegracijos maršrutą“ galėtų kurti informacinę apsaugotą duomenų bazę, kurioje būtų ne tik visų paslaugas teikiančių organizacijų aprašai, bet ir aukų žymėjimo sistema. Vidinis aukų žymėjimas turėtų būti konfidencialumu grįsta sistema, kuri leistų sistemos viduje matyti aukos reintegracijos „maršrutą“ ir stebėti, kad ji „neiškristų“ iš reintegracijos sistemos. Tokia aukų žymėjimo sistema būtų konfidenciali, gali būti sukurti aukų kodai, be to, informacija būtų skirta tik vidiniam naudojimui, t. y. tik reintegracijos sistemoje arba koordinatoriaus struktūroje. Koordinatorius organizuotų reintegracijos paslaugų teikimo paskirstymą atsižvelgdamas į aukos gyvenimo vietą, poreikius, specifines problemas, galimybes. Kitaip tariant, auka būtų nukreipta į tą tinklo organizaciją, kuri labiausiai yra pasiruošusi pagal savo kompetencijas, turimus išteklius, geografinę vietą tenkinti aukos poreikius. Koordinatorius turėtų būti atsakingas už tinklo organizacijų ryšį su socialiniais partneriais: policija, savivaldybėmis, medicinos ir švietimo įstaigomis, darbo rinkos subjektais. Be to, koordinatorius koordinuoja ryšius su užsienio aukų reintegracijos įstaigomis, atlieka informacijos, gautos tarptautiniuose renginiuose, patirties sklaidą. Koordinatorius turėtų lanksčiai administruoti finansus, juos nukreipdamas į tą organizaciją ir teritoriją, kurioje atsiranda konkretus vienokių arba kitokių paslaugų poreikis. Koordinatorius palaiko ryšius ne tik su tinklo organizacijomis, bet ir su kitomis organizacijomis, galinčiomis prireikus teikti paslaugas. Šiame kontekste labai svarbus ryšys su savivaldybių socialines paslaugas teikiančiomis įstaigomis, padaliniais ir darbuotojais. Taip būtų užtikrintas nevyriausybiinių ir savivaldybių organizacijų ryšys ir būtų pasiektas ne tik teritorinis paslaugų aprėpiamumas, bet ir savivaldybių didesnis vaidmuo sprendžiant aukų reintegracijos problemas vietose, savo teritorijose. Tyrimas parodė, kad, jeigu tinklo nėra, organizacijoms veikiant atskirai, auka negauna visaverčių paslaugų, neišnaudojami kitose teritorijose arba organizacijose esami ištekliai. Yra atvejų, kad aukai išvykus gyventi į kitą vietovę, nutrūksta reabilitacinių paslaugų teikimas. Dažnai atsitinka taip, kad, dar nepaėjusi visaverčio reintegracijos ciklo, auka dėl gyvenamosios vietos keitimo „iškrenta“ iš reintegracijos pa-

slaugų sistemos. Koordinatorius stebi ir koordinuoja visą aukos reabilitacijos ir reintegracijos „maršrutą“.

Ministerijoms pavaldžių žinybų atsakomybių ir funkcijų apibrėžimas. Būtina numatyti ministerijoms pavaldžių žinybų funkcijas ir atsakomybes. Pavyzdžiui, ŠMM gali numatyti priemones, leidžiančias prekybos žmonėmis aukoms lengviau integruotis į švietimo sistemą. VRM turėtų sukurti priemones, kurios skatintų policijos poskyrių, dirbančių su aukomis, darbuotojus, kvalifikacijos kėlimą, mokymąsi tinkamai elgtis sprendžiant prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukų problemas. Į su šia tikslinę, prekybos žmonėmis aukų grupę dirbančių policijos darbuotojų atestacijos reikalavimus turėtų įeiti sertifikuotas dalyvavimas mokymuose, organizuotuose minėto aukų reintegracijos tinklo koordinatoriaus. Analogiškai turėtų būti apmokomi Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos darbuotojai. SADM turėtų rekomenduoti savivaldybėms įsteigti socialinės rizikos grupių socialinio darbuotojo pareigybę, kuri, be kitų veiklų, numatytų ir darbą su prekybos moterimis ir prostitucijos aukomis.

Tarpžinybinio komunikavimo ir bendradarbiavimo instrukcijų parengimas. Remiantis Tarybos parengtu Memorandumu, VRM, SADM, ŠMM, SAM, URM reikia sukurti tarpžinybinio komunikavimo instrukcijas. Instrukcijas bendradarbiavimo procese būtinas sukurti tam, kad institucijos galėtų veiksmingai komunikuoti. Kiekviena institucija turi parengusi sąrašą veiksmų, kuriuos būtina atlikti susidūrus su konkrečiu prekybos moterimis ir prostitucijos aukų atveju. Tam, kad instrukcijos būtų veiksmingos, veiktų efektyviai, prieš tai būtina kiekvienai organizacijai turėti apibrėžtus savo veiklos ir funkcijų savitumus, savo tapatumą, kompetencijas aukų reintegracijos sistemoje. Būtina parengti policininkams metodines rekomendacijas arba statutinės instrukcijas, reglamentuojančias aukų nukreipimą į kitas tinklo dalis, į reintegracijos paslaugas teikiančias organizacijas. Instrukcijos nurodytų policijos darbuotojų konkrečius veiksmus sprendžiant prekybos žmonėmis situacijas, kad aukos pereitų iš policijos į socialinio darbo struktūras.

Savivaldybių vaidmens tinkle savitumas. Savivaldybės turėtų tapti neatskiriamu ir svarbiu tinklo elementu. Savivaldybės potencialiai gali politiškai ir finansiškai palaikyti socialinių paslaugų teikimą prekybos žmonėmis aukoms vietose. Centralizuotas, Socialinės pasaugos ir darbo ministerijos finansuotų projektų, paslaugų rėmimas ne visada leidžia atsižvelgti į konkrečias aukų reintegracijos situacijas vietose, rajonuose, tuo tarpu savivaldybių organizuojamas finansavimas ne tik leistų geriau reaguoti į aukų reintegracijos paslaugų poreikius vietose, bet ir užtikrinti vietose visokeriopą politinį ir institucinį palaikymą. Į reintegracijos procesus labiau įsitrauktų vietos bendruomenė, organizacijos bei atsivertų didesnės galimybės formuoti teigiamesnį visuomenės požiūrį į aukas, sukurti vietinį paslaugų tinklą. Savivaldybėms rekomenduojama kurti įstaigas, moterų krizių namus ir centrus, kuriuose dirbtų savivaldybės socialiniai darbuotojai, galėtų kreiptis pagalbos moterys, patyrusios smurtą, prekybos žmonėmis aukos, turinčios psichologinių, santykių problemų, tam, kad tokios įstaigos veiktų sėkmingai. Tam, kad paslaugos būtų kokybiškos, būtini atitinkami, kvalifikuoti ir kompetentingi žmogiškieji išteklių. Net ir nesant galimybės greitai įkurti tokių moterų krizių namus ir centrus, savivaldybė privalo daugiau investuoti į žmogiškųjų išteklių plėtrą socialinio darbo srityje. Iki šiol savivaldybių socialinių darbuotojų pagrindinė profesinė funkcija yra mokėti pašalpas. Savivaldybėse būtina įvesti socialinio darbuotojo, skirto dirbti su socialinės rizikos žmonėmis, taip pat ir prekybos moterimis aukomis, pareigybę. Toks socialinis darbuotojas, įgijęs darbo su socialinės atskirties grupėmis kvalifikaciją ir kompetenciją, galėtų koordinuoti socialinių paslaugų teikimą aukoms, palaikyti ryšį su SADM finansuojamu reabilitacinių paslaugų tinklu, tinklo koordinatoriumi bei organizacijomis, ir pagal aukos poreikius organizuotų reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų teikimą vietose arba nukreiptą auką į kitas tinklo grandis. Savivaldybės socialiniai darbuotojai atliktų savotišką koordinatoriaus „informatoriaus“ funkciją, t. y. jie, atsiradus konkrečiai aukai, tuoj pat apie ją informuotų koordinatorių ir praneštų apie reabilitacijos bei reintegracijos paslaugų poreikį. Be to, savivaldybių socialiniai darbuotojai palaikytų ryšius su policija. Tai ypač svarbu žinant tą faktą, kad policininkai linkę labiau pasitikėti valstybinių įstaigų darbuotojais nei nevyriausybininkais.

Specialistų mokymosi rėmimas. Kaip rodo tyrimas, paslaugas teikiančiųjų kompetencija darbu su prekybos moterimis aukomis yra viena esminių paslaugų kokybės prielaidų. Turi būti remiamos specialistų mokymo veiklos. Mokymai turi būti bendri, t. y. tuose pačiuose seminaruose, konferencijose turėtų dalyvauti visi tinklo organizacijos ir socialiniai partneriai. Būtinai mokymai, orientuoti į policijos darbuotojų, medikų, psichologų, socialinių darbuotojų „jautraus“ požiūrio į lytiškumo problemas formavimą, į socialinės atskirties grupių reintegracijos problematiką, specifinius prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukų problemų sprendimų būdus skirtingose žinybose ir profesinėse srityse (teisėsaugos, gydymo ir psichologinės pagalbos bei konsultavimo ir t. t.).

LITERATŪRA

1. **Bazilevas I., Žekonis R.** Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje. – Vilnius, 2003.
2. **Bromberg S.** Feminist Issues in Prostitution / *Prostitution: Om Whores, Hustlers and John.* – Prometheus Book, 1998.
3. **Denzin N. K., Lincoln Y. S.** (Eds.). Strategies of qualitative inquiry. – London: Thousand Oaks, 1998.
4. **Gardinier M.** The resilience of the child and family: a response to children with disabilities / *Support to Families of Children with Disabilities in Eastern and Central Europe.* Report of the Regional Seminar. The International Catholic Child Bureau (ICCB) Ognisko, Geneva. 1996.
5. **Goodley et al** **Researching Life Stories: Theory, method and analysis in a biographical age.** – London: RoutledgeFalmer, 2004.
6. **Guillemaut F.** *Trafficking in Women, Migration, Empowerment.* 5th European Feminist Research Conference. Lund University, Sweden. 2003.
7. **Lehti M.** Trafficking in women and children in Europe. HEUNI Paper No. 18. – Helsinki, 2003.
8. **Lieblich A., R. Tuval-Mashiach and T. Zilber.** Narrative Research: Reading, analysis and interpretation. – London: Sage, 1998.
9. **Linde Ch.** Private Stories in Public Discourse: Narrative Analysis in the Social Sciences // *Poetics.* 1986. No. 15.
10. **Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A.** (Ats. red.). Nepilnamečių resocializacija Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje: monografija. – Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
11. **Merkys G., Purvaneckienė G., Ruškus J., Kazlauskaitė I.** Lytiškumo stereotipų raiška Lietuvos mokytojų populiacijoje: apklausos raštu duomenys // *G. Purvaneckienė (Ats. red.). Lytiškumas ir švietimas: pažūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai: mokslo darbai.* – Vilnius: Moterų informacijos centras, 2001.
12. **Navaitis G.** Viliojanti perspektyva... tapti prostitute? / *Psichologija Tau.* 2004. Nr. 5.
13. **Norman E.** (Eds.). Resilience enhancement: putting the strengths into social work practice. – Columbia university press, 2000.
14. **Pūras D.** Pranešimas konferencijoje „Vaikų psichikos sveikata: mitai, faktai ir sprendimai“. – Vilnius, 2004.
15. **Ruškus J., Mažeikienė N., Balčiūnas S., Blinstrubas A.** Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reabilitacija ir reintegracija. – Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
16. **Sipavičienė A.** (Ats. red.). Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. – Vilnius: Mokslo aidai, 2004.
17. **Staples L.** Powerful ideas about empowerment // *Administration in Social work.* 1990. No. 14 (2).
18. **Kpērep T., Малкоч Й., Хайде Б.** Механизмы перенаправления жертв торговли людьми на национальном уровне. Объединяя усилия по защите прав жертв торговли людьми. Практическое руководство. ОБСЕ (Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе) БДИПЧ (Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека). 2004.

EVALUATION OF PROJECTS ON REHABILITATION AND RE-INTEGRATION OF THE VICTIMS OF PROSTITUTION AND TRAFFICKING IN WOMEN IN LITHUANIA

Dr. Jonas Ruškus

Dr. Natalija Mažeikienė

Šiauliai University, Lithuania

Summary

In 2004, Šiauliai University Social Research Centre carried out research commissioned by the Ministry of Social Security and Labour and aimed at developing a service model for rehabilitation and re-integration of the victims of trafficking in women and prostitution with regard to the peculiarities of the existing rehabilitation and re-integration service system. The new model should foresee the content and the direction of services offered to the victims as well as preconditions for creating the network of systemic services. The following problem questions have been posed: what are the achievements/strengths or weaknesses/ shortcomings of projects dealing with rehabilitation and re-integration of the victims of trafficking in women and prostitution, already implemented and supported by the Ministry of Social Security and Labor? What factors determine or limit the successful integration of the victims into the system of rehabilitation services? How should such services be developed in the future to achieve their higher efficiency? In what way should the system of services to the victims of trafficking in women and prostitution be expanded to ensure a better functioning of all the links of the system? A qualitative research methodology has been applied for analysis: representatives

of 12 organizations providing rehabilitation services for trafficking victims were interviewed; in addition, interviews were carried out with members of police, public administration and other specialists. An extra analysis of the documents of several implemented rehabilitation projects and semi-standardized written survey of project administrators was carried out. Social construction and personal empowerment theories constitute the theoretical background of the research. Some weaknesses of the rehabilitation system for the victims of trafficking in women in Lithuania have been revealed: unfavorable attitudes of the potential members of the rehabilitation system towards the victims, the importance and prospects of their re-integration; collaboration among the project partners, mostly NGOs, is not based on the concept of networking; collaboration among various agencies, especially NGOs, police and municipality, is more of an accidental character; getting victims into re-integration system is problematic due to the insufficient collaboration between service providers, police and international organizations as well as to the insufficient community awareness about the services; etc. Strengths: most often the projects are carried out by NGOs, the specific features of which (no negative stereotypes, the understanding of the person and situation of the victim, constant co-existence, confidentiality, etc.) allow them to provide re-integration services successfully. Threats: the departmental separation of agencies dealing with problems of trafficking in human beings and re-integration of its victims on both the highest (ministries) and lower level (concrete institutions) may cause the fact that the essence and the complexity of the problem is overlooked. Opportunities: with the integration of the European humanistic child rearing and education model within the systems of education and social security of Lithuania, the move from segregated institutional towards community model is likely to appear, which in its turn would decrease the number of potential victimizing environments and victims. The researchers' recommendations have been channeled in two directions. An empowering rehabilitation and re-integration service model for victims of trafficking in women and prostitution has been designed. The model envisages three levels of integration and rehabilitation services: necessary help, social-psychological and educational-professional services. Accordingly, three definitions of trafficking in women and prostitution victim are provided. Besides, the article construes innovative networking model of rehabilitation services for the victims of trafficking in women and prostitution. The model foresees that service providing organizations apply to the Ministry of Social Security and Labour to participate in the network of rehabilitation and re-integration to provide concrete services or to coordinate the network.

Keywords: prostitution and trafficking in women, empowerment of victims, networking of services.